

Volum coordonat de
Cristina Costescu

ABILITĂȚI SOCIALE
ÎN TULBURAREA
DIN SPECTRUL AUTISMULUI
Evaluare și intervenții psihopedagogice

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	9
Capitolul 1. Abilitățile sociale în tulburarea din spectrul autismului <i>(Cristina Costescu, Carmen Blaga)</i>	13
Abilitățile sociale – definiție, teorii și clasificări	13
Deficitele sociale	17
Caracteristici ale dezvoltării sociale la copiii cu TSA	22
Teorii ale abilităților sociale	25
Concluzii	27
Discuții	29
<i>Bibliografie</i>	30
Capitolul 2. Evaluarea abilităților sociale la copiii cu TSA <i>(Adrian Roșan)</i>	35
Observarea directă a comportamentului	39
Jocul de rol	41
Scale standardizate	42
Evaluarea comprehensiunii sociale	48
Sociometria	50
Concluzii	51
<i>Bibliografie</i>	52
Capitolul 3. Tehnici de intervenție pentru dezvoltarea abilităților sociale ale copiilor cu TSA <i>(Cristina Bălaș-Baconschi)</i>	57
Carol Gray și povestea socială	61
Poveștile sociale ca metodă eficientă de intervenție	65

Criteriile de definire ale poveștilor sociale	68
Structura unei povești sociale	69
Eficiența poveștii sociale ca tehnică de intervenție	73
Concluzii	79
<i>Bibliografie</i>	80
Capitolul 4. Atitudini ale specialiștilor cu privire la utilizarea poveștilor sociale (<i>Mădălina-Daniela Simion, Cristina Costescu</i>)	87
Participanții la studiu	89
Descrierea instrumentului utilizat	90
Analiza datelor	90
Rezultate	91
Definirea poveștilor sociale	93
Scopul poveștilor sociale	93
Surse utilizate și necesare pentru prezentarea poveștilor sociale	94
Eficiența poveștilor sociale.	95
Utilizarea și accesul la poveștile sociale	97
Modalitățile de prezentare a poveștilor sociale	98
Beneficiari ai poveștilor sociale.	98
Concluzii	100
<i>Bibliografie</i>	102
<i>Chestionar care măsoară percepția și atitudinile celor care lucrează cu indivizi cu TSA referitor la tehnicile utilizate pentru dezvoltarea abilităților sociale</i>	103
Capitolul 5. Modalități de testare a eficienței poveștilor sociale (<i>Cristina Costescu, Brigitta-Andrea Nagy</i>)	109
Testarea eficienței poveștilor sociale cu ilustrații livrate online	111
Participanții la studiu	113
Procedura	116
Analiza datelor	123
Rezultate	124
Concluzii și discuții	127
<i>Bibliografie</i>	128

Capitolul 6. Ghid practic de realizare a poveștilor sociale și a conversațiilor pe benzi desenate (<i>Veronica Șut, Szidonia Szasz</i>)	131
Utilitatea poveștilor sociale	131
Modalități de utilizare a poveștilor sociale	133
Scrierea unei povești sociale	134
Conversațiile pe benzi desenate	148
<i>Bibliografie</i>	152
Capitolul 7. Modele de scenarii sociale pentru dezvoltarea abilităților sociale (<i>Cristina Costescu</i>).	153

Tabelul 5.1. *Instrumentul folosit pentru măsurarea variabilei dependente*

Cum să pierzi la un joc	Cum să îți ascuți prietenii	Cum să fii un prieten bun
Cum te simți atunci când joci jocul tău preferat?	Ce poți să faci cu prietenii tăi?	Ce cuvinte frumoase pot să le spun prietenilor mei?
Ce pot să le spun prietenilor atunci când ei pierd la joc?	Cum te simți atunci când prietenii tăi te ascultă?	Ce pot să fac dacă prietenii mei vor să joace alte jocuri?
Cum se simt prietenii când pierd la joc?	Ce pot să întreb dacă vreau să aflu mai multe despre prietenii mei?	Ce putem face când și eu, și prietenul meu dorim să ne jucăm cu aceleași jucării?
La ce pot să mă gândesc atunci când pierd la un joc?	Ce pot să fac când mă întrerupe cineva?	Ce pot să fac dacă prietenii mei au nevoie de ajutor?

Participanții la studiu

Au fost selectați trei participanți la studiu cu vârsta între 6 și 7 ani. Subiecții au domiciliul în județul Cluj și în județul Maramureș. Fiecare participant locuiește cu familia și are un diagnostic de tulburare din spectrul autismului. Toți participanții la studiu au un nivel mediu al abilităților intelectuale și au tulburări asociate, tulburare hiperkinetică cu deficit atențional, tulburare de limbaj expresiv sau tulburare specifică de articulare a vorbirii. Fiecare subiect beneficiază de intervenție comportamentală în cadrul unor centre de terapie. În vederea participării la studiu, părintele fiecărui participant a semnat un acord de participare. Prin semnarea consimțământului informat, părinții au fost de acord cu prelucrarea datelor participanților și au fost informați cu privire la desfășurarea activităților în cadrul sesiunilor de ședință.

Participantul 1 – L.D.

L.D. are 6 ani și un diagnostic de TSA și tulburare de limbaj expresiv. Locuiește împreună cu familia și are o soră mai mică. Frecventează

grădinița de masă și îi face deosebită plăcere participarea la activitățile din cadrul acesteia. În ceea ce privește *dezvoltarea cognitivă* a lui L.D., putem afirma că înțelege noțiunile simple și operează cu acestea, însă are dificultăți în a înțelege relația cauză-efect. Reușește să realizeze puzzle-uri simple, să potrivească obiecte identice și nonidentice, să rezolve labirinturi cu o singură opțiune de soluționare, însă nu reușește să ordoneze un set de imagini după un criteriu (de exemplu, mărimea). L.D. răspunde la propriul nume prin a-și întoarce capul și răspunde la laudă prin zâmbet. Poate să participe la activitățile grupei, cum ar fi realizarea unor desene, picturi sau a obiectelor de artă plastică, cu ajutor. Înțelege explicațiile simple, înțelege în mare măsură poveștile și manifestă o expresie facială corespunzătoare situației. Este interesat de lumea înconjurătoare, se uită la oameni și la animale, se uită în direcția în care este direcționat, însă atenția sa este distrasă cu ușurință. Se joacă adecvat cu jucăriile, chiar dacă uneori apar comportamentele stereotipe, cum ar fi aranjarea, sortarea și alinierea lor. Din punctul de vedere al *dezvoltării limbajului*, L.D. are un vocabular redus, folosește propoziții simple, alcătuite din trei cuvinte succesive, pune întrebări cu sens și răspunde la instrucțiuni simple. Prezintă dificultăți de comunicare prin propoziții succesive și dificultăți în purtarea unei conversații libere. În ceea ce privește *dezvoltarea socială*, L.D. ignoră în mare măsură persoanele din jur și acordă foarte puțină atenție când i se vorbește. Nu se uită la ceilalți pentru a iniția interacțiuni și nu inițiază interacțiuni fizice, însă tolerează și răspunde adecvat când cineva îl atinge. Răspunde la salut, îi imită pe ceilalți, însă nu împarte sau oferă obiecte persoanelor din jur, decât dacă este sprijinit. Prezintă dificultăți în a-și aștepta rândul. În ceea ce privește *dezvoltarea emoțională* a lui L.D., acesta prezintă o dificultate în înțelegerea unor emoții. Nu manifestă un comportament de indiferență față de persoanele apropiate, deseori le zâmbește părinților și caută afecțiunea acestora. Are dificultăți în a fi empatic cu cei din jur.

Participantul 2 – D.D.

D.D. are 6 ani și un diagnostic de TSA, tulburare hiperkinetică și deficit de atenție. Locuiește împreună cu familia, nu are frați sau surori, ambii părinți sunt implicați în creșterea și educarea sa. Frecventează grădinița

de masă, prezintă o relație pozitivă cu cadrele didactice, însă nu prezintă receptivitate și disponibilitate în a stabili relații referențiale cu colegi. În ceea ce privește *dezvoltarea cognitivă* a lui D.D., putem afirma că poate să finalizeze cu succes o sarcină simplă fără ajutor, cum ar fi gruparea obiectelor după criterii (culoare, formă, mărime, diverse categorii) sau recunoașterea/denumirea obiectelor, a schemei faciale și corporale, recunoașterea simbolurilor (cifre, imagini, litere). Are însă dificultăți în a lua decizii și a emite ipoteze singur, în a duce sarcinile la sfârșit fără ajutor din partea adulților. Răspunde la propriul nume, însă prezintă dificultăți în a răspunde la laude și în a privi în partea în care se uită și ceilalți. Din punctul de vedere al *dezvoltării limbajului*, putem afirma că D.D. înțelege instrucțiunile simple din mesajele rostite. Participantul are un vocabular dezvoltat, poate folosi propoziții cu patru sau mai multe cuvinte. Are nevoie de suport în explicarea a ceea ce dorește, în adresarea întrebărilor cu sens și în oferirea unor explicații mai complexe. Prezintă abilități scăzute de conversație, de comunicare nonverbală și de menținere a comunicării. În ceea ce privește *dezvoltarea socială*, reușește cu dificultate să-și formeze relații de prietenie, jocul interactiv este limitat și predomină jocul paralel. D.D. nu stabilește contact vizual, evită contactul cu ceilalți și preferă să fie lăsat singur. Împarte jucăriile doar în cazul în care dispune de mai multe obiecte, își arată lucrurile, dar nu dorește ca acestea să fie manipulate de ceilalți. În ceea ce privește *dezvoltarea emoțională* a lui D.D., se constată o capacitate de nivel mediu de adaptare emoțională, deoarece în anumite situații apar reacții exagerate în raport cu situația, controlul emoțiilor este instabil. Manifestă afecțiune față de părinți și prieteni, dorind să se facă plăcut în fața celorlalți.

Participantul 3 – T.D.

T.D. are 6 ani și un diagnostic de TSA, tulburare de limbaj expresiv și inatenție. T.D. locuiește împreună cu familia și are o soră. Frecventează grădinița de masă și este foarte atașat de educatoare și de colegii lui. În ceea ce privește *dezvoltarea cognitivă* a lui T.D., putem afirma că înțelege noțiuni simple, operează cu aceste noțiuni, însă are dificultăți în a înțelege relațiile cauză-efect. Are o capacitate mnezică bună, reușind să

memoreze poezii, cântecele, zilele săptămânii, lunile anului și anumite replici din desene. Reușește să scrie și să citească. Nu are încă dezvoltată capacitatea de a lua singur decizii sau de a emite ipoteze. Poate să finalizeze o sarcină simplă cu ajutor, dar nu rezolvă sarcini complexe, în cadrul cărora este nevoie de analizarea sau sintetizarea informației. De cele mai multe ori are nevoie de sprijin, de explicații suplimentare și de suport pentru a finaliza o sarcină școlară. Din punctul de vedere al *dezvoltării limbajului*, participantul are un vocabular redus; folosește propoziții simple, formulează cereri, adresează întrebări simple și este capabil să poarte o conversație cu întrebări simple. Folosește limbajul ecolalic și nu are capacitatea de a descrie spontan unele acțiuni sau evenimente prin care a trecut. De asemenea, în ceea ce privește limbajul receptiv, are nevoie de suport în înțelegerea noțiunilor complexe și abstracte. În ceea ce privește *dezvoltarea socială*, nu reușește să inițieze conversații sau să le mențină; are dificultăți în a forma prietenii și a împărți jucăriile cu prietenii săi. Cu toate că își dorește să fie în proximitatea copiilor, are dificultăți în a stabili legături sociale cu aceștia. *Dezvoltarea emoțională* a lui T.D. este caracteristică vârstei prin prisma cunoștințelor sale; de exemplu, recunoaște emoțiile de bază, poate să le numească și să le atribuie posibile cauze, însă are dificultăți în a fi empatic cu cei din jur și în a înțelege stările emoționale ale celorlalți.

Procedura

Conform designului cercetării – experimentul cu un singur subiect – a fost necesară implementarea a două faze: cea a nivelului de bază și cea de intervenție. Numărul de măsurători necesare în faza nivelului de bază depinde de obținerea unei evoluții stabile a datelor (Neuman, McCormick, 1995). Prin stabilitatea nivelului de bază înțelegem absența unui trend (ascendent sau descendent) și variabilitatea intraindividuală redusă a măsurătorilor. De asemenea, nici numărul de măsurători din faza de intervenție nu poate fi prestabilit, deoarece este dependent de evoluția scorurilor. Așadar, pentru realizarea măsurătorilor s-au stabilit sarcinile pentru cele două niveluri, și anume utilizarea unei povești sociale fără ilustrații (tabelul 5.2.) (nivelul de bază) și utilizarea unei povești sociale

cu ilustrații (tabelul 5.3.) cu o durată de aproximativ 20 de minute per ședință și frecvență zilnică. Ședințele au fost implementate online, folosind platforma Zoom. În vederea derulării optime a ședințelor, participanții au fost supervizați de părinți. După audierea poveștilor, participanții au avut la dispoziție 40 de secunde în vederea oferirii unui răspuns (vezi tabelul 5.1.). În cazul primului participant – T.D. – au fost realizate 5 măsurători în nivelul de bază cu povestea „Cum să te porți atunci când pierzi la un joc”, iar în faza de intervenție s-a utilizat povestea „Cum să îți asculți prietenii”, alături de ilustrații, pentru un număr de 6 ședințe. Pentru participantul 2 – D.D. – povestea selectată pentru nivelul de bază a fost „Cum să te porți atunci când pierzi la un joc”, iar cea folosită pentru intervenție a fost „Cum să îți asculți prietenii”, fiind realizate 6 măsurători în nivelul de bază și 6 măsurători în faza de intervenție. Participantul 3 – T.D. – a ascultat povestea „Cum să fii un prieten bun” în cadrul a 6 ședințe în prima fază, iar în faza de intervenție povestea utilizată pentru 6 ședințe a fost „Cum să îți asculți prietenii”. Aceste povești, precum și ilustrațiile utilizate au fost adaptate după colecția de povești sociale *Jojo Povestește*, publicate la Editura InclusivED, realizate de Cristina Costescu și Veronica Șut și ilustrate de Alexandra Rotariu.

Tabelul 5.2. *Povestea socială folosită în cadrul nivelului de bază (fără ilustrații)*

Propozițiile din cadrul poveștii sociale „Cum să te porți atunci când pierzi la un joc”	
1.	Hai să învățăm ce facem atunci când pierdem la jocul preferat și cum ne bucurăm când câștigăm, fără să îl supărăm pe celălalt.
2.	Mie îmi place să joc cu prietenii mei jocuri cu zarurile. Atunci când câștig mă simt foarte veselă.
3.	Atunci când eu câștig prietenul meu pierde.
4.	El se poate simți supărat.
5.	Atunci când câștigi poți să spui că ți-a plăcut să vă jucați împreună.
6.	Dacă le spui așa, ceilalți vor dori să se mai joace cu tine.
7.	Eu mă simt tristă atunci când pierd la jocuri.
8.	Chiar dacă am pierdut, mi-a plăcut să mă joc cu prietenul meu. Încerc să mă gândesc ce distractiv a fost să mă joc împreună cu el.
9.	Poate data viitoare voi câștiga eu, dar acum încerc să îmi amintesc ce bine m-am simțit când mă jucam. Este foarte distractiv să te joci cu prietenii, chiar dacă uneori câștigi și alteori pierzi.

Tabelul 5.3. Povestea socială folosită în cadrul nivelului de intervenție (cu ilustrații)

Propozițiile și ilustrațiile din cadrul poveștii sociale „Cum să îți asculți prietenii”	
1.	 <p>Este un lucru bun să ai prietenii. Ei sunt copiii cu care te poți juca și distra.</p>
2.	 <p>Cu prietenii mei vorbesc despre lucruri care îmi plac, cum ar fi înotul, poneii și rochițele.</p>